

Zvonko Bešvir

PETER DAJNKO

V svojem prispevku za Zgodovinske zapise sem se odločil obuditi v spominu predstavnika vzhodnoštajerskega razsvetljenstva, duhovnika, jezikoslovca, nabožnega in poljudno-strokovnega pisatelja Petra Dajnka.

Uvod

Rojen je bil 23. aprila 1787 v Črešnjevcih pri Gor. Radgoni, umrl pa pri Veliki Nedelji, 22. februarja 1873¹. Njegovo delovanje je potekalo v času, ko se je na takratnem osrednjem slovenskem prostoru razmahnilo razsvetljenjsko preporodno gibanje. S tem se je Dajnko seznanil na mariborski gimnaziji². Po opravljenem šolanju na gimnaziji je študiral filozofijo in teologijo v Gradcu. V študijskih letih je bil somišljenik jezikovno-kulturnih zamisli v graškem slavističnem društvu. Po duhovniški posvetitvi je postal radgonski kaplan in se pričel ukvarjati s slovenskim slovstvom in književno jezikovno dejavnostjo. V tem času je dokončal večji del svojega slovstvenega dela. Leta 1831 je postal župnik pri Veliki Nedelji. Poleg duhovniške službe in dala vodje velikonedeljske dekanije je opravljal še druge častne duhovniške službe. Do leta 1848 je bil tudi okrožni šolski nadzornik.

Dajnkova rojstna hiša v Črešnjevcih pri Gornji Radgoni.
(Foto: Franc Krnjak)

Razsvetljenje

Razsvetljenje in literarni preporod, v času katerega se je Dajnko šolal, obsega obdobje od sredine 18. stol. pa do začetka 19. stol. To je čas prizadevanj slovenskih kult. delavcev za preporod slovenskega knjižnega jezika in za ustvaritev slovenske posvetne književnosti. Slovenci so v dobi razsvetljenstva doživljali pomembne spremembe. Narodni buditelji pa so svoje delo omejevali večji del na književno udejstvovanje. Drobno meščanstvo je bilo narodno precej zavedno, a se je v boju proti močni tuji buržoaziji oklepalo cehovskih organizacij. Zaradi te reakcionarnosti ni moglo imeti vodilne vloge v slovenskem narodnem gibanju. Najrevolucionarnejši je bil slovenski kmet, vendar je bil neuk in brez organizacije. Vodstvo narodnega gibanja je zato prevzela redka inteligenca iz kmečkih in malomeščanskih vrst.

PREDGOVOR.

Da vsaki jezik ima svoje lastne glase, so tudi vsakemi, ki ga kdo kratko ino prav pisati hoče, ino xeli, da bi ga drugi dobro razumeli, lastne pismence (knixne qerke) potrebne.

Tak najdemo xe pri starih Grekih, poznej pri Latinih, ino v' naših dnevih pri vsih podvuzenših narodih za njihove lastne jeziqne glase tudi veq ali menje lastnih pismenc.

Ravno za tega volo, dragi Slovénc! najdes tudi ti v' nazópnih knjigah namésto starih pismenc neke novozebráne kraqése ino pravése znamle, z' kerimi se drugega nikaj ne ise, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezika se bole povísati.

Tote novozebráne znamle pa so nikak ne operviq novozmisléne, temou le od tistih prijátelov našega daleq razširjanega jezika semvzete, kerí so xe davno pred nami hvale vredno za lepí Slovenski jezik ino dobroserqni narod totega jezika skerbéli.

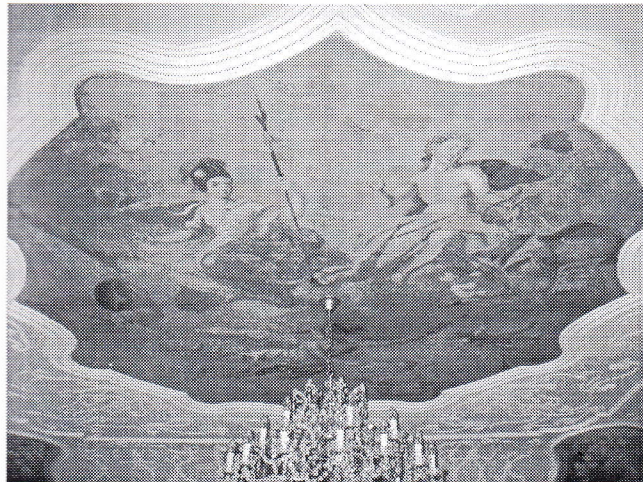
Tudi se ne prikaxejo tote novozebráne znamle med nami v' toti knigi operviq, temou veliko Slovenskih kníg se je vu naših dnevih z' njimi

Faksimile iz predgovora - Listi ino Evangeliji iz leta 1833.
(Hrani: Branko Šumenjak, Ormož)

¹ Enciklopedija Slovenije, 2. knjiga, str. 168.

² Dajnkov zbornik, 1998, str. 11.

V času po smrti Valentina Vodnika in Žige Zoisa leta 1819 pa do marčne revolucije 1848 zaznamujemo obdobje romantike. V tej dobi se razsvetljenska misel stopnjuje in opazni so zametki novega romantičnega mišljenja. Slovenci se pričnejo v tej dobi družbeno razslojevati in v narodnostnem pogledu se čuti prebujanje narodne zavesti.

Freska iz 16. stoletja v župnijskem salonu pri Veliki Nedelji. (Foto: Franc Krnjak)

V času svojega bivanja in delovanja v Radgoni je Dajnko pričel s svojo ustvarjalno dejavnostjo. 1816. leta je objavil vzhodnoštajersko začetnico za nedeljske šole "*Začetek vüčenja slovenskega*". Za potrebe svojega duhovniškega delovanja pa je izdal "*Evangelij za vse nedele ino svetke*", l. 1817 in 1819, "*Svetega pisma zgodbe starega zakona*", izdanega leta 1821, ter dve izdaji molitvenika "*Knižica pobožnosti*" -1817 in 1820. Vse te izdaje so bile v pokrajinskem jeziku, vendar natisnjene v bohoričici. Za svojo književno jezikovno usmeritev si je takoj v začetku pridobil mnenje Jerneja Kopitarja. Opočumljen s Kopitarjevo željo o spremembi slovenskega črkopisa je v svoje knjige začel uvajati spremenjen črkopis, po njem imenovano dajničico. V tem črkopisu se je preizkusil v nemško pisani slovnici "*Lehrbuch der Windische Sprache*"- leta 1824, nato pa je izdal še istega leta novi abecednik, tretjo izdajo "*Knižica pobožnosti*", novi mašni molitvenik "*Opravilo svete maše*", drugo izdajo "*Svetega pisma zgodbe*", ter zbirka нравnih vzorov "*Kmet Izidor s svojimi otroki ino ludmi*". Skoraj ves svoj repertoar je Dajnko izdal v letu 1826, s četrto izdajo splošnega molitvenika s prenovljenimi "*Listi ino evangeliji*", z dopolnjeno izdajo "*Svetega pisma zgodbe starega ino novega zakona*", s povsem novo cerkveno pesmarico "*Sto cirkvenih ino drugih pobožnih pesmi*" ter s svojo novo izdajo *Velikega katekizma*.

V naslednjih letih se izbor besedil ni bistveno spreminjal. Leta 1833 je še enkrat izdal molitvenik

"*Knižica pobožnosti*", leta 1829 podobno mašni molitvenik v predelani izdaji, oba je dopolnil novi splošni molitvenik "*Molitbe za katoliške kristjane*" v dveh izdajah, v letih 1829 in 1833, oziroma molitveno knjigo za mlade "*Božja služba keršanske mladosti*" leta 1830. Zadnja izdaja splošnega molitvenika je izšla leta 1856 v gajici. "*Listi ino evangeliji*" so izšli še v dveh nespremenjenih izdajah leta 1827 in 1833, cerkvena pesmarica še enkrat leta 1833. "*Veliki katekizem*" z manjšimi jezikovnimi popravki pa še dvakrat leta-1833 in 1837. Na novo je Dajnko pripravil še "*Sveti križni pot*", leta 1829. Ne smemo prezreti dveh novih dvojezičnih priredb Mahnerjeve začetnice "*Abecedna knjižica*"- leta 1831 in 1833, ki sta Dajnkov črkopis in knjižni jezik poskušali razširiti na širši štajerski prostor, ter si pridobiti pot v takratne šole.

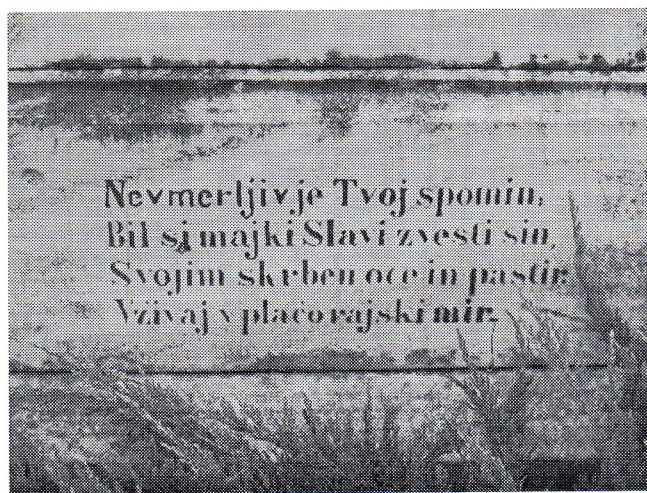
Dajnkov spomenik pri Veliki Nedelji. (Foto Franc Krnjak)

Najzanimivejši in izvorni sta obe Dajnkovi posvetni knjigi: Zbirka "*Posvetne pesmi*" in poljudno-strokovni čebelarški priročnik "*Čelarstvo*" - leta 1831.

Ta kratki opis Dajnkovih knjižnih izdaj pove, da je v kratkem času uresničil neverjeten avtorski in izdajateljski opus. V dobrih petnajstih letih je izšlo v nekaj deset tisoč izvodih trideset izdaj, največ šest v enem letu. Dajnkova krčevita prizadevanja za dokončno legalizacijo pokrajinskega knjižnega jezika

oz. njegovega črkopisa pa dosežejo vrh vsekakor v izjemni izdaji čebelarstva priročnika "Čelarstvo"³. S kritično mislijo začenja Dajnko svoj predgovor, napisan 20. avgusta 1830 v Radgoni, v knjigi, ki je izšla leta 1831:

"Niedna reč deželjskega gospodarstva ne plača na se storjenega zatročka, mara ino truda tak bogato, kak čelna reja, ino leje ona blizu po vsih naših krajih skoro celo zapušena ino ne s tako marljivostjo ino skerbjo ravnana, kak si zasluži".

Nagrobni napis jezikoslovcu Dajniku.
(Foto: Franc Krnjak)

Dajnkov črkopis

Dajničica je slovenska pisava, ki je bila v rabi na vzhodnoštajerskem od leta 1824 do 1839. Ime je dobila po Petru Dajniku, ki jo je na pobudo Jerneja Kopitarja objavil v svoji slovnici. Na mesto sestavljenih znakov za posamezne črke je v tej slovnici objavil enojne znake:

s = s, z = z, c = c, 8⁴ = š, (pozneje 8), ɥ = č, x = ž, y = ü, ɳ = nj. Zadnja dva znaka je Dajnko leta 1829 opustil.

Približno istočasno je izdal svojo slovnico, vizijo slovenskega pravopisa tudi Franc Metelko. Dajničica je bila za pisanje in branje preprostejša od metelčice, zato je bila na Štajerskem precej razširjena. V končni fazi pa je kljub temu romala na smetišče zgodovine. Uradno je bila prepovedana leta 1839.

Pa še zgled za dajničico v zgodbi žaba in bik:

Xaba ino bik

Xaba je vidila na travniku bika, ino od nevo8ljivosti za njegove velikosti volo priéta, je začéla svojo gerbavo koxo napihyvati, ino svoje mlade pitati, jeli bi xe vek8a bila kak bik. Mlade so rekle: Ne! Drygoc se je zato dosta bole napihjala ino pitala, jeli bi xe zdaj vek8a bila. Mlade so itak tajíle. Na to rasserdena 8e se je enkrat ze simi mочami napéti htela, ino je rasprochéna smert naj8la.

Tota fabula nas podvyčí: Či siróta bogatca nasledyvati čé, se pokvarí.

Zaključek

Peter Dajnko velja za najplodnejšega štajerskega pisca tedanje dobe. Eden glavnih nasprotnikov Petra Dajnka je bil Anton Murko. Dajnko je na Štajerskem pripravil pot gajici. Gajica je slovenska pisava v rabi od srede 19. stoletja. Ime je dobila po Ljudevitu Gaju, ki jo je leta 1830 začel uporabljati na Hrvaškem. Po končani abecedni vojni so jo začeli sprejemati tudi Slovenci.

Viri in literatura

- Enciklopedija Slovenije, 2. knjiga, str. 168, MK 1988, 3. knjiga, str. 175, MK 1989.
- Dajnkov zbornik – avtor Bernard Rajh: Peter Dajnko kot predstavnik vzhodnoštajerskega razsvetljenstva.
- M. Barvar in Stanko Janež; Pregled jugoslovanske književnosti, ZO Mrb 1960.
- Povzetki predavanj dr. Janka Božiča – Franc Prezelj, Slovenski čebelarji.
- Dajnkov zbornik – avtorica Lucija Bratuš: Črke v slovenskih rokopisih in tiskih od Brižinskih spomenikov do danes.

³ Bernard Rajh, Peter Dajnko kot predstavnik vzhodnoštajerskega razsvetljenstva.

⁴ Črko š upodablja število 8 (osem), ki ima v izvorniku zgornji lok odprt, ki pa se žal z novo tehnologijo ne da napisati.